

גלגל הוא שחוזר בעולם

כִּי־הָיָה בְּךָ אֲבִיוֹן מֵאֶחָד אֲחֵיךָ בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר־הָאֱלֹהִים נָתַן לְךָ לֹא תֵאֶמֶץ אֶת־לִבְּךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאֲחֵיךָ הָאֲבִיוֹן ... נָתַן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יִרַע לִבְּךָ בְּתַתָּךְ לוֹ כִּי בְגַלְל הַדְּבָר הַזֶּה יִבְרַכְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂיךָ וּבְכָל מַשְׁלַח יָדְךָ: (דברים טו ז-י).¹

ספרי דברים פרשת ראה פסקא קיז – שכר אמירה כשכר מעשה

"כי בגלל הדבר הזה" - אם אמר ליתן ונתן, נותנים לו שכר אמירה ושכר מעשה. אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן, נותנים לו שכר אמירה כשכר מעשה. לא אמר ליתן אבל אמר לאחרים תנו, נותנים לו שכר על כך, שנאמר: "כי בגלל הדבר הזה".² לא אמר ליתן ולא אמר לאחרים תנו, אבל נוח לו בדברים טובים, מנין שנותנים לו שכר על כך? תלמוד לומר: "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשיך".³

מסכת שבת דף קנא עמוד ב – גלגל שחוזר בעולם

תניא, רבי אלעזר הקפר אומר: לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו,⁴ שאם הוא לא בא - בא בנו, ואם בנו לא בא - בן בנו בא, שנאמר: "כי בגלל הדבר הזה".⁵ תנא דבי רבי ישמעאל: גלגל הוא שחוזר בעולם. אמר רב יוסף: נקיטינן, האי צורבא מרבנן לא מיעני - והא קא חזינן דמיעני! - אם איתא דמיעני, אהדורי אפתחא לא מיהדר.⁶ אמר לה רבי חייה לדביתהו: כי אתי עניא - אקדימי ליה ריפתא, כי היכי דלקדמו לבניך.⁷ - אמרה ליה: מילט קא לייטת להו?⁸ - אמר לה: קרא קא כתיב: "כי בגלל הדבר הזה", ותנא דבי רבי ישמעאל: גלגל הוא שחוזר

¹ גם זו מצווה מבוארת, כלשון רמב"ן (הוא לא אומר זאת בפירושו על מצווה זו בפרשתנו, אך אנו לו לפה), שהרי כבר נזכרה מצוות צדקה בספר ויקרא פרק כה פרשת בהר. ראה דברינו [מצוות צדקה](#) שם. וכאן נוספה הברכה וההבטחה לגמול, דבר די נדיר בתורה (השווה עם מצוות העניקה לעבד ולאמה להלן בפרשה, שם ההעניקה היא בעקבות הברכה ואילו כאן הברכה היא בעקבות מעשה הצדקה). תוספת חשובה אחרת בפרשתנו היא הגישה הריאלית של התורה כשהיא ממשיכה בפסוק הסמוך: "כי לא יחדל אביון מקרב הארץ על כן אנכי מצווך פתוח תפתח וכו'". וזה דבר נדיר בתורה. ראה פירושי חזקוני ורמב"ן על פסוק זה שמתחבטים במשמעות אמירה זו, האם חל"ח התורה מרפה כאן את ידי העוסקים במצווה וגוזרת עלינו שכל שנשתדל לפתור את בעיית העוני לא נוכל? אולי יהיו דורות שכן יזכו לכך? ואנו בעניין אחר.

² הדגש בדרשה זו הוא על המילה "הדבר" שמשמעה דיבור. גם הדיבור הוא חשוב. אם נלווה למעשה וודאי טוב. וגם אם לא, גם אם דיבר (הבטיח לתת) ולא הספיק משום מה לתת, או שגרם בדיבורו שאחרים יתנו, עדיין יש לו שכר אמירה "כשכר מעשה". וכדברי גמרא בבא בתרא ט ע"א: "גדול המעשה יותר מן העושה, שנאמר: והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם". ראה לשון מדרש מאוחר, פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) דברים פרשת ראה דף כה עמוד א, שמשנה קצת את הנוסח של מדרש ספרי: "אמר ליתן ונתן, נותנין לו שכר דבור ושכר מעשה. אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן, שכר דבור נותנין לו ולא שכר מעשה. לא אמר ולא נתן יצא כל שכרו בהפסדו. אבל אמר לאחרים תנו, מנין שנותנין לו שכר על כן? תלמוד לומר: כי בגלל הדבר הזה". יש כאן ניסיון לאזן בין הדיבור למעשה. מחד גיסא, להכיר בחשיבות המעשה שסוף סוף הוא העיקר, אבל, מאידך גיסא, לתת גם שכר לדיבור ולדירבון. ראה מדרש תנאים לפסוק: "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך - בגלל שדברת עליו לאחרים. והפסוק אומר: והיה מעשה הצדקה שלום (ישעיהו לב יז), מושלו משל למה הדבר דומה? לסרסור שהסרסרות שלו מאה מנה. אם הסרסור מאה מנה, קל וחומר לדמי השדה!". הדיבור הוא סרסור (מתווך) הנתניה היא השדה!

³ "נוח לו בדברים טובים" פירושו שלפחות בדיבורו גרם לעני הרגשה טובה. לא היה לו כסף לתת, אבל דיבר טובות עם העני, פייסו בדיבור אמפתי והזדהה עם סבלו. ראה לשון המקבילה בתוספתא מסכת פאה (ליברמן) פרק ד הלכה יז: "אמר ליתן ונתן, נותנין לו שכר אמירה ושכר מעשה. אמר ליתן ולא הספיק בידו ליתן, נותנין לו שכר אמירה כשכר מעשה. לא אמר ליתן אבל אמר לאחרים תנו, נותנין לו שכר על כך ... לא אמר לאחרים תנו אבל מניח לו בדברים טובים, מניין שנותנין לו שכר על כך? שנאמר: כי בגלל הדבר הזה". בגלל הדיבור הזה. וכבר הרחבנו בנושא הדיבור לעני ופייסו בדברים בדברינו [צדקה בדיבור – פיוס העני בדברים](#).

⁴ על מידת העניות שלא יגיע לכדי כך.

⁵ מה ההוכחה מהפסוק? אפשר שכבר כאן הוא מרמז על הגלגל שיבוא בהמשך באופן ברור יותר. ואפשר שהכוונה לברכה שבהמשך הפסוק (והמעתיקים קצרו כדרכם). אתה זקוק לברכה משום שנפילה לעוני יכולה לקרות בכל רגע ובכל מצב. תן צדקה על מנת שלא תגיע למידה זו. ואם כך, הרי לנו סיבה לאזכור ברכה דווקא במצווה זו. ראה הערה 1 לעיל.

⁶ תרגום והסבר: מוחזק בדינו (נקיטינן) שתלמיד חכם אינו נעשה עני. מקשים: והרי ראינו ורואים כמה וכמה תלמידי חכמים עניים! תשובה: אמנם יש כאלה, אבל אין הם מחזרים על הפתחים. ובתהלים לו כה: "... וְלֹא רָאִיתִי צָדִיק נֶעְזָב וְזָרְעוֹ מִבְּקֶשׁ לַחֵם".

⁷ ר' חייא מזהיר את אשתו שכאשר יבוא עני בפתח תקדים ותיתן לו פת לחם על מנת שבבוא היום, יתנו הם לבנים שלנו פת לחם. ראה גמרא תענית כג ע"ב על אשתו של אבא חלקיה שהגשם ירד בזכותה, משום שהיא מקדימה ונותנת פת לעניים המתדפקים על פתח הבית, בעוד שהוא נותן להם כסף.

⁸ אשתו של ר' חייא כועסת עליו ואומרת: האם אתה מקלל את בנינו (שעתידים לבוא למידת העניות)?!

בעולם.⁹ תניא רבן גמליאל ברבי אומר: "ונתן לך רחמים ורחמך והרבך", כל המרחם על הבריות - מרחמין עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על הבריות - אין מרחמין עליו מן השמים.¹⁰

מדרש משלי (בובר) פרשה יא פסוק כד – מפזר ונוסף, מחסר ונחסר

"יש מפזר ונוסף עוד" - אמר ר' אבהו: אם ראית אדם מפזר מעותיו לצדקה, הוי יודע שנוסף לו שהוא מוסיף, שנאמר: "יש מפזר ונוסף עוד". "וחושף מיושר אך למחסור" - אמר ר' שמואל בר נחמן אמר ר' יוחנן: אם ראית אדם שהוא מונע עצמו מן הצדקה, הוי יודע שהוא מתחסר, שנאמר: "וחושף מיושר אך למחסור".¹¹

מדרש תנאים לדברים פרק טו פסוק י – אתה תעשה את שלך

"ולא ירע לבבך בתתך לו" שלא תאמר: הריני מבזבז נכסי לאחרים ומחר אני נצרך לבריות! תלמוד לומר: "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך" - עֲשֶׂה את שלך והמקום עושה את שלו. שאל פילוסופוס אחד את רבן גמליאל, אמר לו: כתוב בתורתכם: "נתון תתן לו ולא ירע לבבך בתתך לו" וכי יש לך אדם שהוא מבזבז נכסיו לאחרים ואין לבו רע עליו שמא יצטרך לבריות?¹² אמר לו: אם בא אדם ללוות ממך, מלוהו אתה? אמר לו: לאו. - אם הביא לך את המשכון מלוהו אתה? אמר לו: הין. - אם הביא לך ערב שאינו כראוי, מלוהו אתה? אמר לו: לאו. - אם הביא לך ערב ראש המדינה מלוהו אתה? אמר לו: הין. אמר לו: והלוא דברים קל וחומר! אם כשערבו בשר ודם מלוהו אתה, קל וחומר כשערבו מי שאמר והיה העולם. והפסוק אומר: "מלוה ה' חונן דל וגמולו ישלם לו". (משלי יט ז).

שמות רבה לא יד פרשת משפטים – עשיר היום – עני מחר, עני היום – עשיר מחר

⁹ תשובת ר' חייא היא בציטוט דרשתו של ר' ישמעאל על הפסוק שלנו, היינו שאכן גלגל חוזר הוא בעולם ומצבנו הכלכלי הטוב (יחסית) כעת איננו ערובה שכך גם יהיה לבנינו. הדגש כאן הוא על הגלגל החוזר בין הדורות.

¹⁰ דרשת רבי ישמעאל המוזכרת בגמרא זו (לא מצאנו לה מקור במדרשי התנאים), התגלגלה ובה למדרשים ודרשנים רבים כפי שנראה להלן. אך יש מי שמתעקב על ההיבט הלשוני שלה. ראה פירוש כלי יקר (רבי שלמה אפרים מלונטיץ, 'איש לונטיץ', מאה 16 פולין) על הפסוק בפרשתנו: "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' חז"ל (שבת קנא ב) למדו מן לשון בגלל שגלגל הוא שחוזר בעולם. ורבים תמהו על הלשון, כי בגלל אינו לשון גלגל, שהרי גימ"ל אחת חסירה. ואומר אני שכוונתם ז"ל לפרש בגלל מלשון וגללו את האבן (בראשית כט ג) ורצה לומר כשיתגלגל העוני בין האנשים מזה לזה כמנהגו. אז יברכך ה' ויגרום שלא יתגלגל ולא יתנפל עליך בנפול על אנשים. וממילא שמעינן שהדבר מתגלגל בעולם כגלגל, שכל נותן סופו להיות מקבל. כי כך המדה בכל הנמצאים ... שכל נותן ישוב להיות מקבל ... שבכל הנמצאים הולך הדבר בסיבוב כגלגל שכל אחד מהם נותן ומקבל. בלתי ה' לבדו הוא הנותן ובלתי מקבל". הנה כי כן התגלגל ה"גלגל" והפך ל"גלגל" ואין לתמוה על כך שהרי הרבה שורשים מגזרת הכפולים הופכים לגזרת מרובעים, כמו: עמם שהופך לעמעם, נדד שהופך לנדנד, מרר שהופך למרמר, דקק לדקדק ועוד ועוד. ותודה לאסתר גולדנברג שדקדקה עמנו בנושא זה, גללה את האבן מעל פי הבאר וקרבה את בגלל לגלגל. נראה עכ"פ, שפירוש כלי יקר יותר משרצה ללמדנו שיעור בדקדוק, שאף להגיע לסוף דבריו שרק הקב"ה אינו כפוף לגלגל העולם. רק הוא נותן ואינו זקוק לקבל (הגם שבציווי למשכן למדנו לכאורה אחרת). בני אנוש לכודים בגלגל החוזר בעולם, אך יש להם תרופה – הניתנה.

¹¹ לפני שנמשיך בגלגל המסתובב, נבחן גם את צידו החיובי, או את היכולת להישאר כל הזמן למעלה אם נותנים צדקה בלב חפץ. לפסוק בפרשתנו המבטיח ברכה לנותן הצדקה: "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך" מתווסף הפסוק במשלי: "יש מפזר ונוסף עוד וחושף מיושר אך למחסור", שהוא הבסיס לאמונה העממית שהצדקה גורמת לברכה וחוזרת אל הנותן. רוב דרשות חז"ל אמנם ממקמות פסוק זה ממשלי על פיזור לימוד התורה והפצתה (ברכות סג ע"א: "תניא, הלל הזקן אומר: בשעת המכניסין - פזר, בשעת המפזרים - כנס"), אבל מדרש זה מחזיר את הפסוק לפשוטו של מקרא שמדבר על צדקה. ראה פירוש אברבנאל לפסוק בפרשתנו שמחבר אותו עם הפסוק במשלי: "כי בגלל הדבר הזה יברכך ה' אלהיך בכל מעשך ובכל משלח ידך רוצה לומר את תחשוב שתפסיד את נכסך עם פיזור הצדקה. אבל יהיה בהפך, כי יש מפזר ונוסף עוד. וכאשר נתן לעניים כן ירבה וכן יפרוץ אתה וכל אשר לך". על הברכה המובטחת בתורה בגין נתינת צדקה היו שתמהו ושאלו (אלשיך בפרשתנו): אם האדם נותן צדקה על מנת לקבל גמול, הרי זו מצווה שלא לשמה! מנגד, אומרים חז"ל בברור: "האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיה בני או שאהיה בן העולם הבא – הרי זה צדיק גמור" (פסחים ח ע"א). בין שלל דעות אלה, לכאן ולכאן, נראה שהפסוק במשלי והאמונה העממית שהנתינה תמיד תלווה בקבלה חזרה (פיסית או רוחנית), ניצחו.

¹² ראה סיפור דומה אך שונה בגמרא בבא בתרא י ע"א, על העימות של ר' עקיבא עם טורנוסרופוס בנושא היחס לעניים ומצוות צדקה שאולי נראתה מוזרה בעיני תרבות יוון רומא: "וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע: אם אלהיכם אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם? א"ל: כדי שניצולו אנו בהן מדינה של גיהנם". ויש הוויכוח הולך בדרך שונה, מדוע יש עוני בעולם ומה מידת המחויבות שלנו להילחם בו, עד כדי שמי שנותן צדקה כאילו 'חוטף לקב"ה את המצווה' וממלא את תפקידו. ראה שם שהעניין מתגלגל עד נושא הבחירה של העם היהודי כבנים לקב"ה. ראה דברינו [ר' עקיבא וטורנוסרופוס הרשע](#).

¹³ עשינו עוד תחנה קטנה לפני חזרה אל הגלגל, עוד על הנתינה והקבלה. בין העני ובין העשיר, בין המקבל ובין הנותן, עומד מי שאמר והיה העולם. אמר וברא עולם שיש בו עניים, אבל יש בו גם עשירים שיכולים לפרנס אותם. עולם שיש בו מספיק משאבים לכל, מספיק "לחם לאכול ובגד ללבוש" לכולם, אלא שמשאבים אלה אינם מתחלקים בשווה. התיקון באמצעות הצדקה, הוא מצווה חברתית מהמעלה הראשונה, "מצווה מושכלת היא", כלשון רבינו בחיי בפירושו לפסוק שלנו בפרשתנו. אבל בתפיסה הדתית של התורה, יש כאן גם מעורבות, התערבות אנושית וערבות של גיהנם". צדקה היא מצווה בין אדם לחברו שעוברת דרך המקום. זאת ועוד, "כיממך הפל ומיך נתנו לך", אומר דוד בתפילתו (דברי הימים א כט יד). הקב"ה לא רק ערב שתקבל חזרה את המתת או ההלוואה שנתת לעני, המתת הוא בעצם לא שלך. וזה טיעון נוסף שיכול היה רבן גמליאל לענות לפילוסוף. ראה בראשית רבתי פרשת תולדות עמוד 108: "אם נתת צדקה, לא משלך אתה נותן אלא משל הקב"ה, שנאמר: לי הכסף ולי הזהב (חגי ב ח). וכן דוד אמר: כי ממך הכל ומיך נתנו לך". ראה דברינו [מידד נתנו לך](#) בפרשת ויקהל.

"את העני עמד" (שמות כב כד)¹⁴, זהו שכתוב: "כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים" (תהלים עה ח) - למה דומה העולם הזה? לגלגל שבגינה. פְּלִי חרס שבו - התחתונים עולים מלאים, והעליונים יורדים ריקנים. כך, לא כל מי שהוא עשיר היום, הוא עשיר למחר; ולא מי שהוא עני היום, עני למחר. למה? שגלגל הוא בעולם, שנאמר: "כי בגלל הדבר הזה" (דברים טו ו). א"ר אחא: גלגל הוא בעולם¹⁵. ... אשריו כל מי שידו פשוטה לעניים. ראה מה כתיב: "עֲשִׂיר נָרְשׁ נִפְגְּשׁוּ עֵשָׂה כָּלָם הִי" (משלי כב ב), וכן: "רָשׁ וְאִישׁ תִּכְכֵּים נִפְגְּשׁוּ מְאִיר עֵינֵי שְׁנֵיהֶם הִי" (משלי כט יג). "רש" - זה שהוא רש בנכסים. "ואיש תככים" - זה שהוא עושה בפעולה. כיצד? עני שפשט ידו ובעל הבית רוצה ליתן לו - "מאיר עיני שניהם ה' " - זה עשיר קנה חיי העולם הבא וזה עני קנה חיי העולם הזה. ועני שפשט ידו ואין בעל הבית רוצה ליתן לו - "עושה כולם ה' " - מי שעשה את זה עשיר הוא עתיד לעשותו עני ומי שעשה את זה עני הוא עתיד לעשותו עשיר.¹⁶

ויקרא רבה לד ט פרשת בהר - גלגל האנטליה

אמר ר' נחמן: "כי בגלל הדבר הזה" - העולם הזה דומה לגלגל של אֶנְטֵלְיָה: שמתמלא - מתרוקן ושמתרוקן - מתמלא.¹⁷

גלגלי אנטליה לשאיבת מים¹⁸

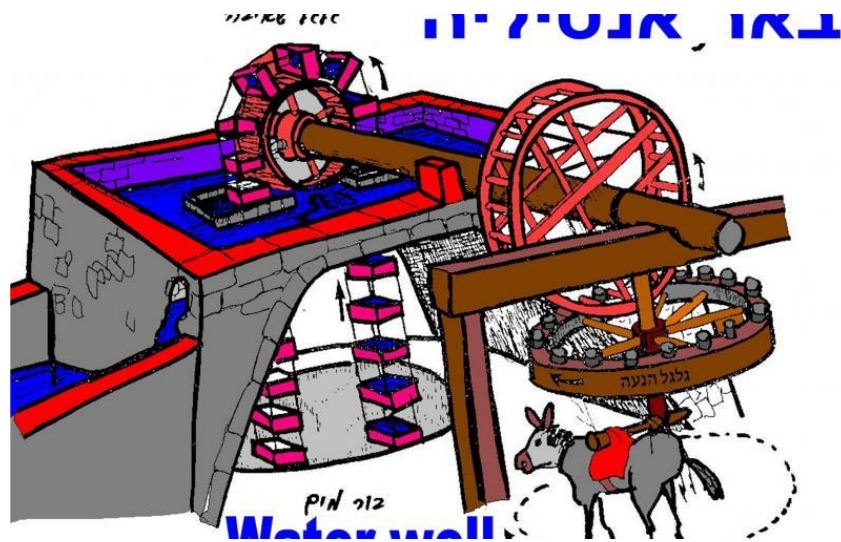
¹⁴ ספר ויקרא קדם לדברים (הערה ו), ספר שמות קדם לשניהם. לפיכך נחזור אל הגלגל החוזר בעולם דרך מדרש שמות רבה (למרות שבסדר הכרונולוגי של המדרשים ויקרא רבה קודם לשמות רבה). בשני הספרים, שמות וויקרא, מצוות הצדקה היא במתן הלואה ללא ריבית (שמות כב כד-כו, ויקרא כה לה-לז), שזו מעלת הצדקה השמינית והגדולה ביותר כלשון הרמב"ם בהלכות מתנות עניים פרק י הלכה ז: "שמונה מעלות יש בצדקה זו למעלה מזו. מעלה גדולה שאין למעלה ממנה, זה המחזיק ביד ישראל שִׁמְךָ ונותן לו מתנה או הלואה או עושה עמו שותפות או ממציא לו מלאכה כדי לחזק את ידו עד שלא יצטרך לבריות וכו'". ובלשון ספרא בהר פרשה ה: "כי ימוך אחיך ומטה ידו עמך - אל תניחנו שירד". בספר דברים, בפרשתנו, מדובר על צדקה של מתן נדבה לעני ולאביון. זו התוספת של ספר דברים (ראה שוב הערה 1 לעיל) והחזרה לספרים שמות וויקרא מזכירה לנו את מעשה הצדקה הטוב מכולם.

¹⁵ גם דרשות מתגלגלות בעולם ומה שנזכר בגמרא שבת כמדרש תנאי בשם ר' ישמעאל, מובא כאן בשם ר' אחא האמורא. וזכה דורנו לחקר עולם המדרש וגלגולי נוסחיו כפי שלא זכו דורות קודמים ואשרינו שאנו שואבים מבארות מים חיים.

¹⁶ שני מוטיבים כאן: מפגש הידיים והגלגל. על מוטיב מפגש הידיים, ראה מדרש תנאים לדברים פרק טו פסוק ח: "כי פתח תפתח - היה ר' יונתן בן יוסף אומר: הנותן מתוך הדוחק, סופו ליתן מתוך העושר. והחושך מתוך העושר, סופו לחשוך מתוך הדוחק. שתי ידיים הן: אחת עליונה ואחת תחתונה. העליונה פתוחה ליתן והתחתונה פתוחה ליטול. והנותן צריך ליתן הודאה לפני המקום שנותן ואינו נוטל, שנאמר: כי פתח תפתח - פתח עד שלא תפתח. פתח ידך ליתן עד שלא תפתח ידך ליטול. כדרך שאתה פותח, כך פותחין לך: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב (כח יב). נמצא כל העושה צדקה מרויח לעניים ומרויח לכל העולם כולו". (מרויח כאן הוא כמו מתרווח, ראה הגשם שמביא הרווחה לעולם). עוד על הגלגל הוא בגלל, ראה תנחומא פרשת משפטים סימן טו: "כי בגלל - כי בעבור או למען או בשביל או תחת הדבר הזה לא נאמר, אלא בגלל. אני עשיתי אותך עשיר ואותו עני. אם אין אתה נותן לו אני הופך את הגלגל ואעשה אותך עני ואותו עשיר". ובילקוט שמעוני פרשת משפטים רמז שנ: "אמר הקב"ה ... אני עשיתי אותך עשיר ואותו עני, אל תגרום לי שאחזיר את הגלגל ואעשה אותך עני". ראה איך מתגלגל הגלגל גם מבחינה לשונית וצוירית במדרשים ובפרשנים לדורותיהם. בילקוט שמעוני פרשת בהר רמז תרסה: "כי בגלל הדבר הזה - מתגלגל הוא ועובר על הכל". ובפירוש תולדות יצחק בפרשתנו: "הכוונה לפי שאמר כי בגלל הדבר הזה ואמר חז"ל [שבת קנא ב] מאחר שהוא כן הגלגל קצתו למעלה לראשנו וקצתו כאילו למטה". דימוי אחרון זה מצביע על עמדת הצופה מהצד ומביע, כך נראה לומר, את הייחול של כולנו למצוא מקום טוב באמצע, לעמוד במצד, ולא להיסחף בגלגל.

¹⁷ מדרש ויקרא רבה, הקודם היסטורית לשמות רבה, מוסיף לדרשתו של ר' ישמעאל על הגלגל החוזר בעולם, תמונה ריאליסטית שכל עובד אדמה וכל עובר אורח בארץ ישראל של אז (ובארצות שכנות כמצרים ובבל) מכיר. גלגל האנטליה המשמש לשאיבת מים בכדים או מיכלים קטנים. מדרש ויקרא רבה בפרשה לד שם, ומדרש רות רבה בפרשה ה, מרחיבים מאד בתיאור היחסים ההדדיים של העשיר והעני, חלקם מאיימים ומתעמתים, חלקם אפילו לא מהסס לציין את העניים הרמאים, וחלקם גם מפויסים, משלימים ומתארים נתינה הדדית, של מים שעוברים בנחת מכד לכד. ראה רות רבה ה ט: "תני בשם ר' יהושע: יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית, שכן אמרה רות לנעמי: שם האיש אשר עשיתי עמו היום, ולא אמרה: אשר עשה עמי ... הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת". וכבר הארכנו במוטיבים אלה בדברינו [מצוות צדקה](#) בפרשת בהר ובדברינו [ארבע שיטות בחסד](#) במגילת רות. והפעם נעצור כאן ונתבונן בחיבור של חיי החקלאות בארץ ישראל עם עולם המדרש.

¹⁸ אנטליה או אנטליה היא מילה שמקורה ביוונית ἀντλήειν (antlein) ופירושה לשאוב (מים) (מילון אבן שושן). גלגל אנטליה הוא מתקן שמסובב או מעלה ומוריד מיכלי מים קטנים שמתמלאים כשהם למטה ובאים במגע עם מקור המים (נחל, מעיין, מאגר), עולים ונשפכים כשהם מתחילים בירידה חזרה למטה אל מתקן המים המשמש להשקיה (תעלה, צינור, מאגר). ראה [שחזור באר האנטליה של מזכרת בתיה](#).

הגלגל העליון, הנמצא בנאות קדומים, מתאים לתיאור שבמדרש ויקרא רבה ושמות רבה הנ"ל. הגלגל השני, התחתון מזכיר את מוטיב הסולמות המתואר בבראשית רבה סח ד, אמנם בהקשר קצת אחר: "הקב"ה יושב ועושה סולמות משפיל לזה ומרים לזה ומוריד לזה ומעלה לזה". כך או כך, כדים מסתובבים או סולמות עולים ויורדים, הכל מחלקים מים.

שבת שלום
מחלקי המים